

واکاوی برهان صدیقین آقاعلی حکیم و تحقیق و بررسی آن

مرتضی پویان

چکیده

آقاعلی حکیم در رساله‌ای که ضمن حاشیه بر *اسفار باعنون رساله فی طریق الصدیقین* نگاشت به تبیین نظر خویش درباره برهان صدیقین پرداخت. وی دو تقریر از برهان صدیقین ارائه کرد که تقریر نخست وی با اعتبار چهارگانه از حقیقت وجود، یعنی حقیقت وجود من حیث هی یا بشرط اطلاق یا بشرط تجرد و در نهایت بشرط صرافت، برهان صدیقین را تقریر نمود. این تقریر منحصر به فرد بوده، باید از نوآوری‌های وی به شمار آورد. در این تقریر از راه مبده نداشتن برای حقیقت وجود با چنین اعتبارات چهارگانه‌ای استدلال کرد. در این مقاله برهان وی از چهار جهت مقدمات برهان، تقریر برهان، صدیقین بودن برهان و محذور در برهان صدیقین واکاوی شده است. لیکن تقریر دوم برهان وی نظیر برهان ملاصدراست. برهان وی با ملاصدرا و حکیم سبزواری نقاط مشترک و اختلافی دارد که به آنها اشاره شده است. تقریر اول برهان وی هر چند از جهاتی قابل مناقشه است، می‌توان به‌گونه‌ای آن را تقریر کرد که منتج باشد.

واژگان کلیدی: حقیقت وجود لایشرط مقسمی، جعل و علیت، مبده نداشتن وجود، صدیقین بودن برهان

تبیین حکمی از نصوص دینی در خداشناسی حکیم طهران

مهدی کریمی^۱

چکیده

آمیختگی دقت‌های عقلی و برهانی حکمای اسلامی با تدبیرها و تعمق‌های فراوان در متون آیات و روایات، بر هر پژوهنده آثار آن اندیشوران، امری آشکار و انکار ناشدنی است. لیکن چه بسا چشم‌پوشی از این امر و توجه محض به دیدگاه‌های عقلی حکماء - در بیشتر محافل و آثار علمی - سبب غفلت و گاه انکار این التفات به معارف ربانی و متون وحیانی شده باشد. مدرس طهرانی از صاحب‌نظران و حکیمانی است که در مباحث حکمی خود، فراوان در قحوای متون دینی غور کرده است. وی با تتبعی ژرف و تأملی عمیق در مدلول آیات الهی و اخبار اهل بیت^{علیهم‌السلام}، مبنای و آرای فلسفی خود را در راستای آنها سامان داده و گاه در شرح و تبیین آنها به بدایعی تحسین‌آفرین دست یافته که در اندیشه‌های پیش از او یافت نمی‌شود. این بلندنظری در سرتاسر آثار او و در همه مباحث و مسائل هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، الهیاتی و مانند آن قابل مشاهده و دقت است. آنچه در این نوشتار بیان خواهد شد، بررسی رابطه متن دینی و دیدگاه خداشناسی حکیم طهرانی در اصلی‌ترین محورهای مباحث این باب، بر اساس شرح و تطبیق نصوص دینی است.

واژگان کلیدی: خداشناسی، ذات و صفات، فعل الهی، متن دینی، تفسیر حکمی، مدرس طهرانی

■ استادیار و عضو هیئت علمی جامعه المصطفی^ع العالمیه

Karimi.m2@gmail.com

محدوده معرفت فاعل شناسا به باری تعالی از منظر حکیم زنوزی

محمدهادی توکلی^۱

چکیده

محدوده معرفت انسان به خداوند متعال، یکی از مهم‌ترین مباحثی است که بر اساس هستی‌شناسی خداوند و نیز شناخت انسان به‌عنوان جلوه‌ای بهره‌مند از ابزارهای معرفتی مورد توجه فیلسوفان الهی قرار گرفته است. حکیم زنوزی به‌دقت به بررسی فلسفی این مسئله پرداخته و در ارائه تفسیری صحیح از برخی از آیات و روایات مطرح در این زمینه کوشیده است. وی با تقسیم هر یک از دو قسم علم، یعنی علم حصولی و علم حضوری به بالوجه و بالکنه، تعلق هر یک را به خداوند بررسی کرده و تعلق قسم بالکنه علم حصولی و نیز علم حضوری را به خداوند ممتنع دانسته، ولی تعلق قسم بالوجه آن دو را به حضرتش ممکن برشمرده است.

واژگان کلیدی: علم حصولی بالوجه، علم حضوری بالوجه، علم حصولی بالکنه، علم حضوری بالکنه، وجود منبسط، علت و معلول

۱ دانشجوی دکتری فلسفه اسلامی (حکمت متعالیه) پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، iranianhadi@yahoo.com

رهیافتی به روش‌شناسی آقاعلی مدرس

ابوالحسن غفاری^۱

چکیده

نه‌تنها اندیشه فلسفی آقاعلی مدرس، بلکه روشی که او در بحث از مسائل فلسفی درپیش گرفته است، خارج از فضای حکمت متعالیه صدرایی نیست، بی‌گمان او فیلسوفی است که در این طرح مسئله کرده و گرچه در برخی مباحث از ملاصدرا فاصله گرفته و درصدد ترمیم یا نقد اندیشه او برآمده است، در مجموع نظامی رقیب در برابر اندیشه ملاصدرا به‌شمار نمی‌آید، درعین حال، تفاوت‌هایی در پاره‌ای موارد دیده می‌شود که بیشتر به روش نوع استدلال و رویکردها برمی‌گردد، ازاین‌رو، تنها می‌توان به رهیافتی دراین‌باره بسنده کرد و به پاره‌ای از تفاوت‌ها و رویکردها چشم انداخت، این مقاله درصدد معرفی این رهیافت است.

واژگان کلیدی: حکیم مؤسس، حکمت متعالیه، روش، عقل، کشف و شهود، نقل

■ استادیار و عضو هیئت علمی گروه فلسفه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

Dr.ah.ghafari@gmail.com

مقام قرب و درجات آن از منظر اهل معرفت

حسن رمضانی^۱

چکیده

دو اصطلاح «قرب فرایض» و «قرب نوافل» از جمله اصطلاحاتی است که در فضای عرفان نظری وضع شده و رواج یافته است. گرچه خاستگاه این دو اصطلاح، حدیثی است قدسی که از مغرب‌بودن نوافل و فرایض و آثار مترتب بر قرب سخن می‌گوید و بین فریقین معتبر است و با عنوان «حدیث تردّد» از آن یاد می‌شود، با توجه به تصرفاتی که از سوی عارفان در این واژه‌ها صورت گرفته، البته با حفظ همان معانی و مفاهیم متعارف، معناهایی ویژه یافته است که در اثنای مقاله با آنها آشنا خواهیم شد.

واژگان کلیدی: مقام قرب، قرب نوافل، قرب فرایض، جمع بین القربین.

۱ استادیار و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی H.ramzani89@gmail.com

شالوده تشکیک وجود در آرای ابن سینا با تأکید بر متن المباحثات

محمدحسین ایران‌دوست^۱

چکیده

اصطلاح «تشکیک» در فلسفه و نیز علم منطق به کار می‌رود و ریشه واحدی دارد. فیلسوفان اسلامی، هنگام تبیین انواع تمایز بین موجودات، معنای فلسفی تشکیک را مطرح کرده‌اند. این قسم از تشکیک، برخلاف تشکیک منطقی، به حوزه الفاظ و مفاهیم تعلق ندارد، بلکه نحوه تمایز واقعی میان دو شیء است که در عین اشتراک، از هم متمایزند. نظریه تشکیک وجود بر اساس دیدگاه مشهور، ناظر به این اصل فلسفی است که وجود در همه موجودات، اختلاف نوعی ندارد، بلکه اختلافات وجود نیز به همان وجود بازمی‌گردد. به دیگر سخن، اختلاف وجودی به شدت و ضعف در هستی وابسته است. مقاله حاضر بر آن است تا ریشه و اساس تشکیک وجود را با قرائت ابن سینا در کتاب *المباحثات* توضیح دهد. ابن سینا به این نکته در *المباحثات* تصریح کرده است. کتاب یادشده شامل هفت مباحثه از شیخ‌الرئیس با شاگردانش است و سبب تألیف آن، پرسش و پاسخ‌هایی بوده که بین او و برخی شاگردانش صورت گرفته است. مبنای او در نهمین مسئله مباحثه نخست، به گونه‌ای است که می‌توان بین فلسفه ابن سینا با فلسفه ملاصدرا در مکتب فلسفی اصفهان ارتباط عمیقی ملاحظه کرد.

واژگان کلیدی: وجود، تشکیک وجود، ابن سینا، المباحثات، مشکک.